

הקהילה המקצועית

ראשי | קהילה מקצועית | תוכניות לימוד | ימי עיון וכנסים | מאמרים | כתב עת | הדרכה מקצועית | לוח מודעות

דף הבית | מאמרים | של מי המיניות הזו? מיניות ככוח חיים מניע בקשר אם-תינוק ובקשר הטיפולי

של מי המיניות הזו? מיניות ככוח חיים מניע בקשר אם-תינוק ובקשר הטיפולי

29.10.20

פורסם על ידי ברכה הדר

הקדמה

מתחילת דרכי המקצועית חיפשתי את הדרך לחבר את הגוף ואת המיניות לתהליך הטיפולי, ולא הסתפקתי בהתייחסות אל ה-Mind בלבד. החיפוש הזה הוא אינסופי, אבל גם פורה – בזכותו, כתבתי ופרסמתי בעבר שני מאמרים בנושא הגוף ומקומו בטיפול (1997; 2008). במאמר זה, ארצה להתמקד במיניות האנושית סביב ארבעה נושאים מרכזיים הקשורים זה לזה: הקשר הראשוני עם האם ככוח חיים המניע את מיניותו של התינוק במהלך התפתחותו; האימהות כביטוי של מיניות בחיי האישה; חווית ה"איכס" כחלק מן המיניות; והמיניות השזורה ביחסי מטפל-מטופל ככוח מניע של הטיפול. אציין כי במהלך המאמר הנוכחי אני נעה על פני שלבי ההתפתחות המינית מינקות לבגרות, אך לא מתעכבת על השלב האדיפלי.

לאורך המאמר אדון בתפקידה החשוב של המיניות ככוח חיים שיש ביכולתו להשפיע על בריאותו הגופנית והנפשית של האדם ועל הנעת התהליך הטיפולי. לפי הבנתי, המיניות שזורה בכל מערכות היחסים הבין-אישיות בחיינו, כולל יחסי הורים וילדים ויחסי מטפל-מטופל, אך כדי שתשמש ככוח חיים בשירות ההתפתחות, עליה להיות מווסתת. ויסות המיניות היא משימה שכל בני האדם, שהם יצורים מיניים מטבעם, צריכים להתמודד איתה. כאשר נעדרת האפשרות לוויסות מתאים, בני אדם נוטים לבחור, לרוב באופן לא מודע, בהימנעות ממיניות. במסגרת הדיון הנוכחי, אני מציעה כי הימנעות ממיניות בהקשרים אלו, תהיה לרוב במחיר של ויתור על החיות (ויטאליות) שבתוכנו ועל החיות בתוך הקשרים אותם אנו מקיימים. בעזרת שימוש בגישות מתחום האנליזה הביואנרגטית, הפסיכואנליזה ההתייחסותית והאסכולה הצרפתית, יחד עם דוגמאות מתחום הספרות ומתחום הטיפול הפרטני והקבוצתי, אבחן את סוגיית ההימנעות ממיניות לצד התבוננות בוויסות הרגשי והמיני ביחסי הורים וילדים וביחסי מטפל-מטופל.

מיניות והימנעות ממנה

מיניות לכשעצמה מחזיקה הרבה מחידת הקיום שלנו, לכן אין זה מפתיע כי חומר תיאורטי רב נכתב בנושא זה. מאמרו פורץ הדרך של פרויד "שלוש מסות על המיניות" (1905ב), הניח את היסודות להתפתחותה והעשרתה של התיאוריה העוסקת במיניות. לאורך השנים, פרויד ערך שינויים רבים בטקסט, מה שמלמד על החשיבות הרבה שהוא ייחס לנושא, כמו גם על מורכבותו. פרויד והתיאוריה שפיתח זעזעו את חברה היונאית של סוף המאה ה-19 אשר הכחישה את המיניות בזירה הציבורית ואף יותר בתוך משפחות, בין הורים וילדים. התגובה הציבורית הנרעשת לטענותיו הפעילה לחץ משמעותי על פרויד שבהמשך, כידוע, אף חזר בו בחלק מן הטענות. דומה שהתמודדות עם נושא טעון זה עדיין עומדת לפתחנו – כהורים שמגדלים ילדים, כמטפלים הפוגשים את המיניות של עצמנו ושל המטופלים שלנו בחדר הטיפול, וכאנשי מקצוע המנסים לחשוב את הנושא ולכתוב עליו. עבורי, מדובר במשימה לא פשוטה – לשזור את ההבנה האינטלקטואלית, מבוססת התיאוריה והניסיון הקליני, עם החוויה המערערת והדחפית שהמיניות עשויה לעורר, בייחוד כאשר מדובר בחומר קליני טעון ביחסי מטפל-מטופל.

כך או כך, התגובה של זעזוע מלווה את התפתחות התיאוריה על המיניות כבר מראשיתה. בולאס (2009) מתייחס לאותה תגובת זעזוע המתעוררת במפגש עם המיניות דרך המקרה של דורה, כפי שמתואר על ידי פרויד (1905א), ומסיק כי "אבדן התמימות הנכפה על ידי הגוף מעורר הלם מזעזע כל כך, עד שהוא גורר דחייה אלימה ובלתי מודעת של הגוף עצמו" (עמ' 46). כך, בולאס מציע כי הסובייקט לא תמיד מצליח להכיל את מיניותו המתעוררת ולכן הודף אותה. האופן בו מיניות עשויה להיחווה כמערערת, מהדהד גם דרך כתיבתה של מקדוגל (1995), שכבר במשפט הראשון של ההקדמה לספרה כותבת שהמיניות האנושית היא "טראומטית באופן מהותי" והיא מתחילה עם המפגש של התינוק עם מה שהיא בוחרת לכנות "עולם השד". הצעתה גורסת כי המיניות הפרימיטיבית הראשונית, המתרחשת בין התינוק לאמו, משאירה עקבות במבנה הגוף-נפש שלו ומעצבת את התפתחות אישיותו.

בהיותה חוויה מערערת, כבר משלב כה מוקדם של ההתפתחות, ומתוך הקושי בוויסותה לאורך החיים, יהיו שיבחרו להימנע מן המיניות. למעשה, רעיון ההימנעות ממיניות עומד בבסיס התיאוריה של בולאס (2009) הנוגעת בהתפתחות האישיות ההיסטרית. בולאס מתאר איך "האם המרוגשת מן התינוק שלה, אינה מסוגלת לתרגם את הריגוש למגע גופני... הנותן אישור לאברי המין של התינוק... שהינם תמיד אובייקטים של הימנעות אימהית" (עמ' 145). כך, אם הדמות המטפלת המרכזית אינה מסוגלת להעניק אישור להיבטים המיניים של החוויה, הופכים אברי המין והמיניות בכלל לתחום אסור המעורר הימנעות. נראה כי, לפי בולאס, לעובדת היות האדם "היסטרי" ישנה משמעות רחבה יותר מאשר הדיאגנוזה "היסטריה" – הוא מבין מצב זה כמתאפיין בקשר מסוים עם הגוף, ובפרט, כחיבור בעייתי של האינדיבידואל למיניותו ולגופו.

בפועל, טענותיו של בולאס (2009) מרמזות כי עובדת היותנו מגולמים בגוף מהווה בעיה, ההופכת סבוכה במיוחד בהתחשב בסודות המזעזעים של המיניות, הנחשפים באמצעות ידע הגוף המתפתח. במובן מסוים, תחת ההתבוננות הזו, ניתן להגיד כי כולנו היסטריים (ברמה כזאת או אחרת). מתוך דברים אלו, אגיד כי ה"אני מאמין" המקצועי שלי כולל את התפיסה כי מיניות היא מרכיב חיוני בחיי האדם, הכרוך במורכבות משמעותית. כלומר, ברצוני להציע כי המיניות היא מרחב כה אינטגרלי לחוויה האנושית, עד כי ההימנעות ממנה כרוכה

בויתור על היבטים חיים בתוכנו ועל החיות בתוך הקשרים שאנו מקיימים עם אחרים. אמנם, זוהי נטייה אנושית כללית לווסת את המיניות על ידי הימנעות ממנה, ואולי במידה מסוימת מדובר בנטייה בלתי נמנעת. עם זאת, דווקא משום כך, ישנה חשיבות במודעות לנושא ובבחירה בהתמודדות עמו, אם אנחנו רוצים להבטיח חיות מלאה בחיינו האישיים והמקצועיים.

קשרים ראשוניים ככוח חיים המתניע את מיניות התינוק

בראי ההיסטוריה של הפסיכואנליזה, וילהלם רייך (1950) היה זה אשר הניח את אבני היסוד להתפתחותה של החשיבה הפסיכואנליטית המחוברת לגוף. ממשו, אלכסנדר לואן (1988-89) המשיך לפתח קו מחשבה זה ונתן לו את השם "אנליזה ביואנרגטית". במרכז החקירה הטיפולית של האנליזה הביואנרגטית עומדת המיניות, ובמובן זה, יש לה תרומה חשובה לנושא איתו אני מתמודדת במאמר הנוכחי. רעיונותיו של רייך אשר מדברים על הקשר שבין העובר לאם כמכוננים את מיניותו של התינוק, הקדימו מאוד את זמנם; אך במסגרת הדיון הנוכחי אבקש להביא אותם, לצד פיתוחים תיאורטיים עכשוויים ברוח דומה, תוך התמקדות בקשר של התינוק עם האם לאחר הלידה והשפעתו של קשר זה על המיניות של התינוק המתפתח. חשוב לציין כי חלק מהרעיונות שאציג במסגרת הדיון נכתבו לפני כמאה שנה ואין ספק כי בתקופה בה אנו חיים הם נעשים הרבה יותר מורכבים בשל התצורות המשפחתיות האלטרנטיביות שאינן מבוססות דווקא על קשר ביולוגי של אם-תינוק (אימוץ, פונדקאות, משפחות חד-הוריות, משפחות חד-מיניות ועוד).

וילהלם רייך (1950) כותב כי השפעתה של האם על המיניות של הילד/ה מתחילה עוד בהיותו עובר ברחם, ותלויה במידת החיות של האגן של האם ומשמעותו המינית עבורה. יכולתה של האם לווסת את התרגשותה המינית ולהכיל עונג בגופה במהלך ההיריון, מעבירה לעובר את המסרים הראשוניים על היותה יצור מיני. בכך, רייך מציע תפיסה רדיקלית שגורסת כי העצמי הראשוני של האדם הוא עצמי עוברי, אשר חווה, כבר בהיותו ברחם, הקשרים מסוימים של חיבור האם למיניותה הפועמת והחיה. להצעתו של רייך, חוויה זו משפיעה על יכולתו של העובר לחוות ברחם ובזמן הלידה תנועה ספונטנית שהיא גם מענגת וגם מהווה קרקע ראשונית למיניות שתתפתח בהמשך החיים.

משמעות הקשר של האם עם התינוק והשפעתו על מיניותו, העסיקה מאוחר יותר גם את איליין טוצ'ילו (2006), אנליטיקאית ביואנרגטית, אשר בחנה בעבודתה את השאלה – כיצד נבנה גוף מקורקע במציאות, שידוע ברמה התאית את הערך העמוק של מיניות לבריאות ולאושר. זהו משפט המנוסח בשפת האנליזה הביואנרגטית, אשר מתייחס אל מצב אופטימלי של קיום אנושי בו יש חיבור מלא וחי בין ההוויה הנפשית וההוויה הגופנית, עד לרמה של החיים בכל תא בגוף. קרקוע מתאר את היחס האנרגטי של האורגניזם לאדמה ולכוח הכבידה – התחושה של כפות רגליים נטועות באדמה, ותחושה של חיות בפלג הגוף התחתון (באגן וברגליים). טוצ'ילו (2006) משרטטת מודל התייחסותי להתפתחות בריאה של מיניות אנושית, וטוענת כי תחושת החיבור של התינוק לאם, היא המפתח לתחושת הנוחות של התינוק עם עצמו. למעשה, טענתיה מציגות תפיסה לפיה ללא חיבור עמוק בין האם והתינוק, לא תוכל להיווצר אצל התינוק תחושת נוחות בינו לבין עצמו, וכל שכן עם מיניותו.

מתוך דברים אלו, דומה כי אי אפשר להפריז בחשיבות שיש להתאהבות (falling in love) ההדדית המתרחשת בין האם לתינוק. תהליך זה בולט במיוחד בקשר בין אימהות וילדים קטנים, כיוון שבגילאים הצעירים יותר ישנו קשר הדוק בין פתיחת הלב (תחושת אהבה שהילד חש כלפי האם) לבין ההתרגשות הגופנית (צורך ורצון במגע, ליטופים, חיבוקים, עוררות למראה האם וכדומה). במקרים טובים, חיבור זה בין האם והתינוק יישמר גם בהמשך החיים הבוגרים. עם זאת, כיום אנחנו פוגשים יותר ויותר אנשים שעבורם המין והלב (אהבה) הם שתי פונקציות נפרדות לחלוטין.

טוצ'ילו (2006) טוענת כי מיניות בוגרת בריאה מושתתת לא רק על החיבור הרגשי-גופני בין התינוק לאם, אלא גם על יחסים בריאים, הנוגעים למיניות, של הילד עם כל אחד מהוריו ועל היכולת להכיל עונג בתוך קשרים אלו. כאשר טוצ'ילו מדברת על יחסים מיניים בריאים בין הורים וילדים היא מתכוונת למיניות המותאמת לגילו ולהתפתחותו של הילד, וכמובן לא להיבטים של פגיעה או עיוות ביחסי הורה-ילד. לדידה, החוויה של עונג מלמדת אותנו מה טוב לגוף שלנו ומחברת אותנו למציאות של הטוב הקיים ביקום. לכן, המיניות הבוגרת הבריאה היא כזו שביכולתה לחוות ולהכיל עונג, כמו "יודעת אותו מבפנים" מתוך ההתנסות החווייתית שרכשנו בקשרים הראשוניים של החיים.

כמו כן, טוצ'ילו רואה ביכולת להכיל עונג חלק מכוח החיים המשחק תפקיד חשוב בתפקוד הגוף ובבריאותו. לדבריה, גוף שמקורקע בערך של עונג כלפי החיים הוא גוף פתוח, גמיש וחי בכל חלקיו. בתוך כך, מתוך התכוונות לעונג, מיניות יכולה להפוך להרפתקה מרגשת – מסע של חקירה וגילוי.

ז'אק לפלאנש (2012), פסיכואנליטיקאי צרפתי, עוסק ברעיונות לא רחוקים מאלו של טוצ'ילו, ושואף להחזיר אל החשיבה הפסיכואנליטית את המקום המרכזי של המיניות המורחבת. בהגותו, הוא מחזק את התפיסה שלסביבה בה גדל התינוק יש תפקיד מחיה, מתוך היותה המקור של היווצרות הממד המיני שביסוד הנפש האנושית. המקום המרכזי שלפלאנש מעניק למיניות מודגם בביטוי "הפיתוי הראשיתי" שהכניס לשפה הפסיכואנליטית, הטבוע בקשר בין ההורה המטפל לבין התינוק. מושג זה מתייחס לטיפול הגופני ולמגע הפיזי המשמעותי כל כך ביחסי הורים-ילדים, אשר כולל ליטופים, נשיקות, חיבוקים, עיסויים, נשיאה על הגב, הנקה, רחצה ושאר טיפולי ההיגיינה.

תפיסת הקשר בין אם לתינוק ככוח מחיה את מיניותו של התינוק, מקבלת ממד מועצם גם בכתיבתה של ג'וליה קריסטבה (2014), פסיכואנליטיקאית ייחודית שהתחנכה על ברכי לאקאן והאסכולה הצרפתית. היא כותבת גם כתגובה על המקום השולי בו לאקאן שם את האישה בתיאוריה הלאקאניאנית ("האישה אינה קיימת"), בניגוד לחשיבות שנתן למקומו של האב (שפה, חוק, גבולות) (מאואס, 2012). בכתיבתה, היא יוצאת כנגד הנטייה הפסיכואנליטית, ההולכת אחורה עד ימי פרויד, לשים דגש רב על הפונקציה האבהית (Paternal Function), בעוד שהפונקציה האימהית זוכה לטיפול דל ומצומצם. בכך, עבודתה של קריסטבה פורצת דרך בשדה התיאורטי הגברי המקובל, ויוצרת מקום לכוח החיים הנשי ולהשפעתו על חיינו.

בצעד תיאורטי נוסף, שאינו מתקיים רק מתוך ביקורת כלפי תיאוריות פטריארכליות-גבריות, היא מדגישה כי כוח החיים הנשי הוא יותר מאשר פונקציה אימהית מחזיקה – אלא הוא מקפל בתוכו תשוקה והשתתפות אמוציונאלית של רכות ואלימות במעשה האימהי. מעשה אשר כולל התעברות, היריון ולידה, המתחוללים כולם דרך הגוף. ברעיונותיה, קריסטבה (2014) מדגישה את העוצמה האוהבת של החיים, ומעבירה אותה דרך השימוש בביטוי "loving ferocity of life". המילה ferocity (פראות) מדברת על עוצמה שיש בה תוקפנות מתפרצת, כוח חיים אשר בא מתוך הגוף הנשי ושצריך "לפרנס" את הסובייקט הנשי הן בתפקידה כאישה והן בתפקידה האימהי – כוח אשר בהמשך מתגלגל ומתורגם גם לכוח חיים המוענק לתינוק. במעין תהליך מקביל, אותה פראות תוקפנית ומתפרצת שקריסטבה כותבת עליה נוכחת ממש בסגנון הכתיבה שלה שהוא עצמו מלא תשוקה ועוצמה.

האימהות כביטוי של מיניות בחיי האישה

היריון ולידה הם תהליכים ארוטיים משום שהם באים מהגוף, מן הבשר. בפועל, באמצעות התהליכים אותם עוברת האם בדרכה לאימהות היא מגלמת את המעבר מהעולם האילם (עולם הבשר) לעולם המדבר. הבאת התינוק לעולם מצריכה ממנה למלא תפקיד חדש הכרוך בפניות וזמינות גבוהות לתינוק. על מנת למלא אותו בהצלחה, נדרש כי תהיה לה תשוקה אימהית להיות במגע עם התינוק, עם האחר, לעיתים קרובות על חשבון עצמה. למעשה, ניתן להגיד כי התשוקה האימהית מתבטאת בפרקטיקה של התמסרות, במסגרתה האם סובלת באופן אקטיבי ומחזיקה מעמד. כלומר, ההתנעה של האם את כוח החיים של תינוקה, נובעת מן התשוקה שלה עצמה להעניק לתינוק, והיא מתורגמת בפועל ל"עבודה" האימהית שהיא עושה. בהקשר זה בדיוק נדמה כי קריסטבה כותבת שהאימהות היא פסגת המיניות של האישה. בנקודה זו כדאי לשים לב להבחנה החשובה בין תשוקה מינית גופנית (הכוונה לדחף מיני המפעיל לחץ פנימי לפעולה) לבין תשוקה שהיא מצב רגשי מתמשך של התמסרות וויתור על תשוקת הגוף.

עבור קריסטבה (2014), היריון הוא "פסיכוזה נשית זמנית" – מצב בו אין הפרדה בין האם והתינוק, כך שהילד הוא באמת חלק מבשרה של האם. קריסטבה מחזיקה את הגוף ואת הנפש של האם והתינוק באותה עריסה, ובכך היא אורגת את הגוף והנפש יחדיו. מצב זה, בו מתקיימת הדדיות של הכוחות הארוטיים בין האם והתינוק, מהווה לדבריה את מעיין החיים. זוהי היקשרות (attachment) אפקטיבית אותה התינוק חווה כחוויה הרגשית הראשונית, קודמת לכל הדחקה ראשונית ולכל פיצול מאוחר יותר (ובלתי נמנע) בין העצמי והאובייקט.

באופן טבעי, גישתה של קריסטבה מתחברת עם המושג אותו טבע ויניקוט (2009), **מושקעות אימהית ראשונית**, המתאר את מצבה הרגשי של האם בשבועות הראשונים שלאחר הלידה. באמצעות מושג זה, ויניקוט (1956) היה הראשון שהעניק מעמד חשוב למצבה הרגשי של האם, ולא רק למצבו של התינוק. לפי תפישתו, יכולתה של האם לשמר את אשליית האחדותיות הקדם-לידתית גם לאחר הלידה, היא המאפשרת את חוויית הרציפות וההמשכיות הקריטית בהווייתו של התינוק. לדידו של ויניקוט, זוהי חוויה כה עוצמתית עד שזו "כמעט מחלה". אך מה קורה כאשר האם אינה "מבריאה" וממשיכה לראות את התינוק כחלק מגופה? או אף מכחישה את הסימנים הבאים מהתינוק שמחפש נפרדות כחלק מההתפתחות שלו? מקדוגל (1995) כותבת כי מצב יחסים כזה יכול להסביר היווצרותם של סימפטומים סומטיים שהם תוצאה של אי-נפרדות המתקיימת בנפשה של האם. במצבים פתולוגיים אלו, חוויית הקשר של היות התינוק חלק מגופה של האם נצרב בתוך התינוק כחוויה סומטית, אינו עובר סימבוליזציה ולכן אינו יכול לקבל פשר, נרטיב או משמעות נפשית ברורה.

גלית אטלס (2016) ממשיכה את הקולות התיאורטיים הנשיים אשר נותנים מקום לאישה כסובייקט (דה בובאר, 1953; קריסטבה, 2014; בנג'מין, 2013) ומכוונת את אלומת האור אל האם כסובייקט עצמאי ולא רק כאובייקט של תינוקה. היא מציינת שהתהליך המורכב והמשמעותי של הלידה לא זכה להתייחסות מעמיקה בכתיבה הפסיכואנליטית, ובעבודתה היא בוחרת להרחיב את הפריזמה דרכה אנו רואים וחושבים את האירוע הדרמטי הזה, ואת מה שקורה לאישה בעקבותיו. אטלס מציעה להסתכל על התהליך היצירתי של לידת תינוק כאחד מן השברים (שהם חלק מתהליך נורמלי בהתפתחות) במהלך חייה של האישה. ככזה, תהליך הלידה מכיל את הפוטנציאל למשבר ולהתפרקות כמו גם את הפוטנציאל לאינטגרציה מחודשת, צמיחה והתפתחות.

אטלס (2016) מטפלת לא רק בתהליך הלידה, אלא באימהות ככלל, והיא מבקשת לתת קול למתח האניגמטי שבין יצירה, אבדן ופרגמנטציה (התפרקות) המתרחשים במסגרתה. ההמשגות שהיא מציעה מצירות חוויה של שבר באחדות שאין לו מלים. זהו שבר של גבולות, המשכיות ומשמעות, שבר של הבחנה בין עצמי והאחר, של ההפרדה בין פנים וחוץ, בין מודע ולא-מודע. רעיונות אלו, בוודאי מתכתבים עם התופעה הנפוצה של דיכאון אחרי לידה וייתכן שאף מהווים פורמולציה פסיכודינמית ראשונית לאבחנה זו.

דוגמה ספרותית לכוחה המחיה של המיניות - מתוך הספר "כאב" של צרויה שלו

הניתוח אותו אביא בחלק זה הינו אינטרפרטציה אישית שלי של הלא-מודע אשר מתוכו צרויה שלו כתבה את ספרה "כאב" (2015). הסיפור אותו מספרת צרויה שלו במסגרת הספר נע בתחילה סביב איריס ואיתן, זוג צעיר (בני 17) ומאוהב. הם נמצאים בשלב בו איריס תומכת באיתן משום שאמו חולה ועומדת למות. לאחר מותה של האם ובתום ימי השבעה, איתן עוזב במפתיע את איריס והיא נופלת למצב של דיכאון עמוק, במהלכו היא לא קמה מהמיטה במשך שבועות ולמעשה מנהלת מאבק קיומי של חיים או מוות. הזמן עובר וכוח החיים מנצח, איריס מתאוששת וממהרת להתחתן עם מיקי, לו היא יולדת שני ילדים: עלמה ועומר. היא לא אוהבת את מיקי וחיה חיי משפחה לא מספקים.

יום אחד איריס נקלעת לפיגוע ונפצעת קשה מאוד, כך שחייה הופכים למסכת של התמודדות עם כאב גופני, המייצג את כל שאר המכאובים בחייה. כעשר שנים לאחר הפיגוע, מתחדשים כאביה של איריס והיא פונה לבית החולים, שם היא מגלה כי איתן נעשה רופא במרפאת כאב. חידוש הקשר מוביל להתפרצות עוצמתית של אהבתם, ואיריס עומדת בפני האפשרות לפרק את משפחתה. שלו מטיבה לתאר את אהבתם של איריס ואיתן הבוגרים דרך עוצמות חזקות של עונג ותשוקה, אשר מעניקים לאיריס את ההזדמנות לממש את נשיותה שהחלה לצמוח בגיל 17, אותה איתן, בהיעלמותו, מחץ עד שכמעט מתה.

בד בבד עם תיאור הקשר המתחדש בין איריס לאיתן וחבלי הבגידה המענים אותה, שלו מתארת את יחסיה הקשים של איריס עם בתה, עלמה. היא מתענה מתחושת היגון שתקפה אותה כאשר הביטה בבתה בפעם הראשונה והבינה שהיא איננה התינוקת עליה חלמה,

שהיא איננה בתו של האיש שאהבה. שלו מתארת את היעדר כוח החיים (ויטאליות) של עלמה דרך אופנים רבים: בעיות אכילה בילדות, גוף נמוך וצננום יותר מאשר של הוריה, ילדה לא מאושרת וחסרת אמביציה, אשר מבלה את ימיה בבהייה מול הטלוויזיה.

למעשה, ברצוני להציע כי מדובר בילדה שאמה לא התניעה בה את כוח החיים במלואו, משום שמלכתחילה לא התפתח בתוכה סיפור אהבה עם התינוקת. הרעיון של דכדוך, דיכאון ונטייה להרס-עצמי עד כדי ניסיונות אובדניים של סובייקטים אשר לא זכו לקשר מספק עם אמם בילדותם, מופיע כבר בכתביו של פרנצי (2005). במאמרו, "הילד הלא רצוי ודחף המוות שלו" (1929), פרנצי מתאר שני מטופלים שנסיבות החיים במשפחתם "גרמו להם להבחין באותות המודעים והלא מודעים של דחייה וחוסר סבלנות מצד האם, ואלה פגעו ברצונם לחיות" (עמ' 172).

הידוק הקשר בין איריס ואיתן מתקיים לצד תהליך מקביל במהלכו עלמה עוזבת את הבית ומתדרדרת להתנהגות מינית מופקרת. איריס נכנסת לפעילות אימהית אינטנסיבית להצלת בתה, במסגרתה היא שוכבת במיטתה של עלמה ומבקשת ממנה שלא לעזוב. עלמה, בתגובה, נכנסת למיטתה ונשכבת על יד אימה. כניסתן של השתיים יחד למיטה מקביל לאותו מצב עליו כתבה קריסטבה (2014), בו, כאמור, האם והתינוק מצויים יחד באותה העריסה וחווים את ההיקשרות הראשונית המהווה את כוח החיים. לבסוף, איריס בוחרת שלא להמשיך ביחסיה עם איתן על מנת להתפתח באימהותה, והיא מבקשת להפוך את תהליך השבר והנפרדות בחייה, לתהליך של צמיחה עבורה ועבור בתה. היא מבינה ש"ההזדמנות שניתנה לה היא לא ההזדמנות לאהוב שוב את איתן, אלא לאהוב את חייה מתוך היש ולא מתוך האין" (עמ' 286). בכך, תיאורה הספרותי של שלו מעניק לנו הצצה לתהליך הנע מהתפרקות אל עבר אינטגרציה מחודשת, שעשויה להתרחש תחת כוחה המתחדש של המיניות האימהית המתקיימת בין אם לבתה.

חווית ה"איכס" כחלק מן המיניות

לצד העונג והסיפוק הקיימים בתהליך התפתחות המיניות והאימהות, ישנו גם צד אפל יותר של המיניות, הכרוך בסבל וגועל, שאינני רוצה לדלג עליו בתוך הדיון הנוכחי. צד זה בא לידי ביטוי במאמרה של דימן (2005), בו היא כותבת על הקושי של מטפלים לדבר על מין (גם עם המטופלים שלהם וגם עם קולגות), בשל ה"אפקטים" הקשורים אליו העשויים לעורר גועל, או כפי שהיא מכנה זאת – "The Eew Factor". בכך, היא מכניסה לתוך השיח המקצועי חוויה שלדעתה היא מעין טאבו בשיח על מיניות והיא חווית ה-"איכס" שמתעוררת באופנים שונים ובהקשרים מגוונים אצל רובנו במפגש עם מיניות. אותה תחושת "איכס" יכולה להתעורר אל מול מפגש עם כלל ההיבטים הגופניים הנקשרים לחוויה מינית – זרע, נוזלי הוואגינה, דם של וסת, צואה, שתן, נזלת, מוגלה וכדומה.

דימן (2005) מקשרת את תחושת ה"איכס" אותה היא מנסחת, למושג החשוב של קריסטבה (2005) **abjection** או בעברית בזות. הבזות קשורה לרוב בחוויה של משהו שהוא לא אני (otherness), הגורמת לאדם להרגיש מונמך, דחוי, מושפל ומבוש. חווית הבזות מתבטאת בתחושת גועל שמעוררת רצון "לזרוק" את תחושות הדחייה וההשפלה החוצה, הרחק מהעצמי הסובייקטיבי, לרוב אל עבר אובייקט אחר. בכך בזות שואפת לייצר נפרדות אך מתרחשת דווקא בתפר בו נפרדות מלאה טרם התרחשה או שאיננה אפשרית. בתוך כך, abjection היא גם אירוע התפתחותי בו האינדיבידואל עדיין אינו לגמרי נפרד מאמו, במובן הנפשי, אך כבר אינו מחובר (merged) אליה באופן פיזי מלא. לא בכדי קריסטבה מייחסת חוויה זו לאירוע הלידה, בו גוף אחד נפרד מהשני על מנת להתקיים, בעוד שהעצמי והאובייקט עדיין אינם קיימים בפני עצמם. נראה כי זה בדיוק תפקידו של הארוטיזם האימהי שקריסטבה מתארת: יצירת מרחב של "ביחד", של ערבוב, בו יש עמימות וטשטוש בגבולות. כלומר, אין בדיוק שני סובייקטים נפרדים, אין בדיוק אובייקט וסובייקט, יש משהו באמצע.

כאשר הארוטיות האימהית אינה מלאה ושלמה, היא לא מעבירה לתינוק את התחושה של הערבוב הלא ניתן להפרדה. היא לא מייצרת את הבליל הנדרש של רכות, אהבה ונעימות, יחד עם תחושות בלתי נעימות שעוברות מגוף לגוף כמו ריחות, כאב ומגע. ערבוב זה מהווה חלק בלתי נפרד מהטיפול היום-יומי בתינוק, ואימהות שונות יכולות להגיב אליו בצורה שונה. כפי שאני רואה זאת, התייחסות ארוטית אוהבת לכל המגעים והריחות באשר הם, מבטאת את הארוטיזם האימהי במיטבו. אופן תגובה אימהי זה, המופנם על ידי התינוק, מלווה את החוויה המינית בבגרות ועל ידי כך יוצר את התחושה בה ריחות הגוף, העשויים להיות חוויה פחות נעימה במין, יכולים לתרום

להתמזגות מענגת עם אדם אחר. זהו תהליך התמרה של היבטים קשים או מעוררי גועל בחוויה המינית והפיכתם להיבטים חיוביים של מיניות בריאה.

דוגמה ספרותית לחוויית ה"איכס" במיניות - מתוך הספר "על חוף צ'זיל" של איאן מקיואן

ספרו של מקיואן (2008) מתאר את סיפור אהבתם של זוג צעירים באנגליה של שנות החמישים – פלורנס ואדוארד. תיאור דאגותיהם של בני הזוג בנוגע למימוש היחסים בליל הכלולות מלווה את הקוראים, וחושף בפניהם את העיסוק הפנימי במורכבות הכרוכה בקשר המיני: "הם היו צעירים, משכילים ובתולים שניהם בלילה הוא, ליל כלולותיהם, והם חיו בזמן ששיחה על קשיים מיניים לא הייתה אפשרית בו בשום אופן... זה יותר משנה היה אדוארד מרותק אל המחשבה שבלייל החתונה ישכון החלק הרגיש ביותר בגופו, ולו לרגע קט, בתוך חלל טבעי בגופה של האישה העליזה הזאת, הנאה והנבונה הפליא. איך לבצע את הדבר בלי להיות מגוחך ובלי לגרום לאכזבה? שאלה זו טרדה את מנוחתו" (עמ' 9).

גורם ה"איכס" אותו תיארה דימן (2005) מתבטא דרך חששותיה של פלורנס מאותו לילה שעתידי לבוא: "לפלורנס היו דאגות קשות יותר... היא חוותה חרדה שהפכה את קרביה, סלידה חסרת אונים, מוחשית כמו מחלת-ים... בספר הדרכה מודרני נתקלה בכמה ביטויים או מילים שכמעט גרמו לה להקיא: קרום רירי, עטרה... הרעיון שמישהו אחר יגע בה 'שם למטה', אפילו מישהו שהיא אוהבת, היה דוחה כמו, נאמר, ניתוח בעינה... כל הווייתה התקוממה כנגד המחשבה על התחברות הבשר. היא פשוט לא רצתה שמישהו 'יכנס' או 'יחדור' לתוכה. סקס עם אדוארד לא יכול להיות תמצית אושרה אלא המחיר שעליה לשלם עבורו" (עמ' 12-14).

התיאור של מקיואן לתחושותיה של פלורנס בליל החתונה מדגים היטב כיצד הגועל מן המיניות, הנקשר בהשתקה או ויסות יתר שלה, הופך היבט של דיכוי או ביטול של הסובייקט: "לא הייתה בה שום תשוקה אחרת חוץ מהרצון לרצות אותו ולהפוך את הלילה הזה להצלחה... מרוצה הייתה מעצמה מפני שזכרה מה שמיעץ ספר ההדרכה". תיאור זה מדגים באופן ישיר את שביקשתי לטעון בתחילת המאמר, הפגיעות הקשורה בויסות המיניות הביאה את פלורנס לשלם מחיר כבד בחיות שהביאה למפגש המיני עם אדוארד, ואולי אף בחיות שהיא מביאה למערכת היחסים איתו בכלל.

בהמשך, גורם ה"איכס" בא גם לידי ביטוי במימוש היחסים בין השניים: "איך יכלה לדעת איזו שגיאה איומה היא עושה? ... מתוך אימה הרפתה ממנו ואדוארד רוקן את עצמו מעליה בקילוחים עזים שהלכו ונחלשו, ומילא את טבורה וציפה את בטנה, ירכיה ואפילו חלק מסנטרה ופיקת הברך שלה בנוזל צמיג פושר... זה היה אסון... היא לא הייתה מסוגלת לכבוש את תחושת הגועל הבסיסית שלה, את הזוועה האינסטינקטיבית לנוכח הנוזל, ההפרשה הרירית הזאת שניתזה עליה מתוך גוף אחר... דבר באופייה לא היה בו לעצור את צווחת הבחילה המידית... היא לא יכלה להתאפק, מוכרחה הייתה להפטר ממנו... בתזזית של כעס ובושה קפצה מהמיטה, וכל אותו זמן היה האני האחר הצופה בה אומר לה בשלווה מדומה – אבל ככה זה להיות מטורף... היא לא הייתה מסוגלת להביט בו. עינוי היה לשהות בחדר אחד עם מישהו שראה אותה ככה... וגם כשהגיעה סוף-סוף אל החוף לא יכלה להפסיק לרוץ" (עמ' 109-106).

דרך תיאור זה אנו עדים למצב בו חוויית ה"איכס" והאחרות הייתה מפרקת עבור פלורנס ואדוארד והם נפרדו. עם זאת, בספר, הם המשיכו לאהוב זה את זה עד סוף חייהם ולא מימשו יחסים משמעותיים אחרים. בכך, למעשה, הם "זרקו" מעליהם את החוויה המשפילה של האחרות הרחק ככל הניתן – כמו מדגימים הלכה למעשה את הקושי לשאת את חווית הבזות אותה תיארה קריסטבה (2005). ייתכן שבתקופה הנוכחית בעיות מסוג זה מאפיינות צעירים רבים המסתפקים ביחסים וירטואליים באינטרנט, ובאופן זה פוטרים עצמם מהמחויבות שבמפגש עם גוף אקטואלי של האחר, על כל משמעויותיו והיבטיו.

מיניות ביחסי מטפל-מטופל ככוח מניע של הטיפול

כפי שהזכרתי מוקדם יותר, לפלאנש (2012) כותב על "הפיתוי הראשיתי" (המתייחס לטיפול הגופני ולמגע הפיזי המתקיים בין הורה לילד). הוא מציע כי זה הוא מצב בסיסי בו המבוגר מציע לילד מסמנים מילוליים ולא-מילוליים, העתירים במשמעויות מיניות לא מודעות. לידו, פיתוי מוקדם זה הוא תוצאה של החידה (אניגמה) הנמצאת במיניות הלא-מודעת של ההורה המטפל ומועברת אל הילד דרך אותם המסרים. כאשר ההורות היא "טובה דיה", וההתפתחות של הילד טובה דיה גם כן, מרבית המסרים המגיעים מעולם המבוגרים עוברים "השתלה" (implantation) ויכולו בעתיד לעבור תרגום למיניות המתאימה לגוף הבוגר. תהליך זה יאפשר את הבניית הנפש בהתפתחותה. הדגש של לפלאנש על המיניות הבוגרת, שיש בה תמיד חלקים מודעים כמו גם חלקים לא מודעים, חשובה מאוד לעניין המיניות המתקיימת בשדה היחסים הטיפוליים. האניגמה הטבועה במיניות הלא מודעת, שמה לפתח את הצורך להתמודד עם המיניות שלנו כאשר אנחנו בתפקיד המטפלים.

על מנת לתאר את הממד האניגמטי של המיניות, גלית אטלס (2016) עושה שימוש בצמד המושגים 'פרגמטי' ו'אניגמטי', ומתייחסת דרכם לאם ולגוף שלה. אספקטים פרגמטיים של האם וגופה הם הגיוניים, לוגיים, אופרציונליים, ניתנים להגדרה וניתנים לצפייה ולמדידה; בעוד שאספקטים אניגמטיים הם מורכבים, מעורפלים, קשים לזיהוי, מעוררי תהייה ומעוררי שאלות. אטלס חוברת לכותבים אחרים שעסקו בממד האניגמטי של המיניות (שטיין, 1998), ומדגישה שהקשר עם האם מהווה את ליבת האניגמה של המיניות משום שהוא רווי במיניות מלכתחילה. הקשר לאם ולחבל הטבור, הם הייצוגים של האספקט המסתורי והלא ידוע של הקיום שלנו, כולל לידה ומוות. בהקשר זה, אטלס מדברת על האם האניגמטית – מושג המחזיק את אינסוף המסתוריות של האחר ואת האספקטים הקיומיים של המיניות.

בספרות המקצועית, מקובלת האנלוגיה בין תפקיד ההורה לבין תפקיד המטפל (שטרית-וטין, 2016). לפיכך, יש יסוד להניח כי הקשר בין מטפל ומטופל רווי במיניות גם הוא, ולכן, לדעתי, יש לתת למיניות מקום בתהליך הטיפולי. בהקשר זה כותבת אטלס (2016) בספרה כי "התפקיד האימהי של הזנה הוא פתרון עבור המטפל המחפש להימנע מהחומר הארוטי הנמצא בינו לבין המטופל" (עמ' 2). בנוסף, אטלס אינה מקבלת את ההבחנה ההיררכית/ התפתחותית בין הקשר הפרה-אדיפלי והקשר האדיפלי. לדידה, שניהם קיימים בו-זמנית בין המטפל והמטופל, והקשר הראשוני והפרימיטיבי הינו רווי מיניות, תשוקה, וידע פרגמטי-אניגמטי גם כן; כפועל יוצא מכך, לשני השותפים בקשר הטיפולי – הן המטפל והן המטופל, יש תשוקות שמוצאות את ביטוין בתהליך הטיפולי.

ההתמודדות בחדר הטיפול עם התשוקות של שני השותפים לתהליך הטיפולי, מחזירה אותנו לחידה המוטלת על הסובייקט האנושי לפתור במהלך חייו (לפלאנש, 2012) – מהי המשמעות של אותם אספקטים מיניים אניגמטיים שקלט בעברו כתינוק בתוך הקשר עם הוריו. חידה זו מתעצמת על רקע המתח הדיאלקטי הקיים בין ההיקשרות הפרגמטית של התינוק לאם לבין האספקטים האניגמטיים שלה – כאשר מצבי מודעות מינית בוגרים מכילים תמיד הן את האם הפרגמטית והן את האם האניגמטית. כיום, אנחנו עדיין לא מבינים בצורה מלאה את החיבור בין אספקטים אלו, וייתכן שחלק מחיבור זה יישאר לעולם בתחום המיסטי, שהוא מעבר להבנה החלקית שלנו.

על מנת לייצג את אותן איכויות פרגמטיות ואניגמטיות של המיניות, אטלס משתמשת בדימויים מעולם המטבח ומכניסה אותם לתוך החשיבה הפסיכואנליטית, כמייצגים את המסתוריות של התשוקה הנשית. הצעתי היא לקחת מהמטבח ומהבישול את אומנות הטעם, השימוש בתבלינים והחיבור ביניהם, כמטפורה לאומנות שזירת המיניות באישיותו של המטפל ובקשר שלו עם המטופל. כפי שדרושה במטבח מיומנות ועדינות בשילוב בין תבלינים וטעם, כך דורש גם העיסוק במיניות בחדר הטיפולים. מיומנות ועדינות אלו חשובות במיוחד לאור האפשרות לעורר אצל המטופל חוויה של "יותר מדי" – too muchness (שטיין, 2008; בנג'מין ואטלס, 2015). חוויות מסוג זה מצביעות לרוב על קושי בוויסות תחושות ודחפים מיניים אשר הציפו את הגוף והנפש בשלב מוקדם יותר של ההתפתחות, ומתעוררת לנוכח חוויה של תחושות מיניות עוצמתיות בבגרות.

אטלס (2016) היטיבה לתאר את החוויה של "יותר מדי", כפי שהיא באה לידי ביטוי בקשר הטיפולי. היא כותבת על מטופל אשר הביע פחד לנוכח התעצמות הקשר שנרקם בינה לבין – הוא פחד מכך שהיא תפתה ותרגש אותו ואז תבגוד בו ותנטוש אותו. אטלס מתארת כיצד כל חוויה כזו של התרגשות, מעוררת בקרב המטופל את החוויה של "יותר מדי", ומתורגמת על ידו כחרדה המעוררת גועל. לצד

זאת, היא מביאה גם את החיפוש שלה אחר הדרך להיות נוכחת רגשית וגופנית עבור המטופל, בניסיון לווסת את אותה התרגשות עוצמתית אשר לא קיבלה מקום בשלב מוקדם יותר של ההתפתחות. סוזי אורבך (2000) מתארת גם היא את ההצפה הרגשית, ולעיתים גם הגופנית, שהיא חווה ממפגש עם מטופלים שמטענים את הקשר הטיפולי בחוויות הילדות הפרגמטיות והאניגמטיות שלהם. היא מציעה כי אפשרות אחת להתמודדות מיטיבה יותר עם ההצפה הרגשית העוצמתית הנחווית לנוכח השלכות המטופלים, היא על ידי הקשבה למה שמתחולל בגוף-נפש של המטפל, עד אשר התהליך הטיפולי יצליח לפענח חלק מכתב החידה ששני השותפים מתמודדים אתו.

דוגמה קלינית - טיפול פרטני

החוויה הטיפולית של "יותר מדי" הזכורה לי ביותר בהיסטוריה המקצועית שלי, קרתה לפני קרוב ל-30 שנים, ונמשכה זמן קצר בלבד. חשוב לי לציין זאת משום שעובדת היותי צעירה נראית לי משמעותית כיום, בכל המדובר באפשרות להכיל הצפה מינית. הטיפול שאתאר התרחש בתקופת מלחמת המפרץ. המטופל, גבר שהיה בערך בגילי, הביא לטיפול בעיקר את מערכת היחסים בינו לבין אשתו, והיה עסוק בשאלה האם לשמור על המסגרת המשפחתית או לפרק אותה, כשבד בבד, הוא קיים מערכות יחסים מיניות עם נשים מחוץ לנישואים.

החוויה של "יותר מדי" הורגשה אצלי בעוצמה הרבה ביותר כאשר המטופל היה אומר לי, פתאום, באמצע השעה הטיפולית: "אני לא יכול יותר, אני חייב לחבק אותך...". כמובן שלא שיתפתי פעולה עם בקשתו, אך הוא היה ממשיך ומביא אותה פעם אחרי פעם. המילה **פתאום** משמעותית עבורי, משום שלא התקיימה בינינו אינטראקציה של פלירטוט בין גבר לאישה שהייתה יכולה לתת פשר לבקשה שלו. הרגשת ההכרח לחבק אותי הייתה מבליחה אצלו באופן פתאומי, או לפחות הרגשתי שהיא מגיעה אליי בפתאומיות.

כאשר השעה הטיפולית הייתה מסתיימת והמטופל היה יוצא מהחדר, הייתי נשארת שטופת תחושה מינית שהייתה בוודאי "יותר מדי". לאחר שהשיטפון המיני היה נרגע, יכולתי לחשוב את עצמי ואת שהתחולל בחדר. הרגשתי חסרת אונים מכך שבאותו הרגע הייתי רק אישה מינית וכל השאר לא היה רלבנטי. אני זוכרת גם את התחושה כי עבורי, היה שם משהו קרוב לחוויה של אונס, תחושה שנבעה בעיקר מכך שעדיין לא נבנה בינינו קשר התייחסותי בין שני סובייקטים, שאחד מהם הוא גבר והשנייה היא אישה. יותר מהכול, היה ברור לי שאני לא נמשכת אליו, ו"שנדבקתי" בשיטפון מיני שעבר אליי מגוף של מישהו אחר; מנגנון אותו הציעה דימן (2005) בעצמה כשאמרה שרגשות מיניים עשויים להיות מדבקים.

הרגשתי שאני לא מספיק יודעת כיצד להתנהל בתוך אותה סיטואציה וכיצד עליי לתווך למטופל את שהרגשתי. כדי לנסות להבין את המטופל ואת בקשתו, חשבתי עליו רבות ועל מה שאני יודעת על עברו. הוא סיפר לי באחת הפגישות שאמו הייתה חולה מאוד לאחר שילדה אותו, וחזרה לתפקוד מלא כאם רק אחרי שהוא כבר עבר את תקופת הינקות. זיכרון זה גרם לי לחשוב על בקשתו של המטופל לחיבוק, ככמיהה עזה של תינוק לקשר גופני קרוב עם אימו.

בפגישות הבאות ניסיתי לדבר איתו על אותו תינוק שחסר את המגע הקרוב עם אמו, אך הוא הגיב לכך באופן שהבהיר לי שאני לא פוגשת אותו ברגע בו הוא נמצא – אותו תינוק שהרגשתי שנמצא בתוכו היה מוחזק ב-Mind שלי, אך כלל לא עניין אותו. העליתי מולו את הקושי להיות במגע עם אותו געגוע תינוקי שהיה כל-כך מכאיב, וחשבתי יחד איתו שאולי הנישואים היוו עבורו דרך "לגיטימית" להיות במגע עם גוף של אישה. דרך רעיונות אלו בחנו את האפשרות של פרידה, אך בדעבד אני מבינה שלא חשבתי מספיק על כך שהאפשרות של פרידה מאשתו, גם אם הוא בוחר בה, מעוררת מחדש את התחושה של התינוק שנשאר ללא אימא.

ייתכן שבאותו טיפול עשיתי את כל הטעויות האפשריות, אך ברצוני להדגיש מה הייתה, לדעתי, הטעות העיקרית שלי ואיך, אולי, הייתי נוהגת היום באופן אחר. כיום אני חושבת כי מה שנדרש ממני כמטפלת במקרה מסוג זה הוא היכולת להחזיק בתוכי בו זמנית את שנינו, ודרך כך להביא לחדר חוויה גופנית דומה שניתן לדבר עליה. אני יכולה לדמיין את עצמי היום מדברת על אותה חוויה באופן הבא: "אני מרגישה בגוף שלי את הזרימה המינית החזקה שמתחוללת בגוף שלך, אבל זה לא המקום הנכון לתת לה מענה. מה שאנחנו יכולים

לעשות כאן, זה למצוא פשר לתחושת הדחיפות הכמעט בלתי ניתנת לשליטה. כשאתה אומר לי 'אני חייב', מה אתה מרגיש שיקרה אם לא תחבק אותי?".

אני חושבת שאילו הייתי יכולה להיות שם באופן כזה, הייתי יכולה לספק לו חוויה של שותפות, במקום החוויה שחזרה על עצמה פעם אחרי פעם, בה הוא נישאר מורעב ובודד כל כך כשעזב את חדר הטיפול. בשלב מאוחר יותר בטיפול, אולי אף הייתי משתפת אותו בחוויה שהייתה קרובה עבורי לאונס, שהתעוררה כאשר הוא ניסה לכפות עלי משהו מתוך גופו, מבלי לתת את הדעת האם אני מעוניינת בכך. יחד עם זאת, אני חושבת שגם אילו ידעתי את כל מה שאני יודעת היום, אין ספק כי עדיין לא היה זה פשוט עבורי להתנהל בתוך אותו שיטפון מיני עוצמתי בהקשר טיפולי – זו היא מטלה שהיא מאתגרת ומורכבת תמיד, ודורשת נוכחות טיפולית סבלנית, קשובה ורגישה.

דוגמה קלינית - טיפול קבוצתי

הדוגמה שאציג לקוחה מתוך קבוצה טיפולית הפועלת כבר מספר רב של שנים והיא משרטטת את האופן שבו הכנסת המיניות לקבוצה יכולה להשפיע על התהליכים המתקיימים בה. באחת הפגישות הקבוצתיות עם הקבוצה המדוברת, העליתי את האפשרות בפני המשתתפים לשתף את הקבוצה בתכנים מיניים, והרגשתי שהתערבותי מעוררת הסתייגות וחשש. בתגובה לכך, אחד המשתתפים אף הזכיר משתתפת עבר שהייתה מתקוממת על כל ניסיון לדבר על מיניות. גילם הממוצע של המשתתפים בקבוצה נע בין 50-60, ונראה כי בסך הכל הם פטרו עצמם מלעסוק בנושא דרך האמירה: "בגילנו כבר לא מתעניינים במין את יודעת". מאחר וברור היה לכולם שאני מבוגרת יותר, תגובתי לאמירה זו הייתה: "לי אתם לא יכולים לספר את זה". ההתערבות שלי עוררה מעט מבוכה, אך לא ניכר שהיא השפיעה משום שבאופן כמעט מיידי כולם שבו לדבר על נושאים אחרים שעלו בפגישה.

בדיעבד, עם התקדמות הפגישות, התחלתי לשים לב שההערה שלי אפשרה למיניות להיכנס לתוך המטריקס הקבוצתי (פוקס, 1964). חברי הקבוצה העלו יותר ויותר שאלות לגבי הזוגיות של כל אחד מהם, כמו גם קונפליקטים סביב פרידה. בתהליך כמעט מקביל, שמתי לב כי חברי הקבוצה החלו להתעניין ביחסים ביניהם לא רק כחלק מקבוצה, אלא גם בתור גברים ונשים. באחד המפגשים הבאים, אחד הגברים דיבר על אהבתו לאחת המשתתפות. באופן זה, נפתח שיח משמעותי במסגרתו עלתה שאלה שהעסיקה את כל הנשים – "ומה איתי?".

השיח בקבוצה הלך והעמיק, והנושאים המדוברים נהיו אישיים יותר ויותר. נפתחו נושאים חשובים מההיסטוריה של הזהות הנשית והגברית של המשתתפים, כולל חוויות של חוסר ביטחון ודחייה. בד בבד, גם התוקפנות הלכה וקיבלה רשות לביטוי, הן בין החברים והן כלפי. העמקת השיח התבטאה בכך שעלו סוגיות משמעותיות הנוגעות לקשר של חברי הקבוצה עם ילדיהם המתבגרים או הבוגרים-צעירים, הנמצאים בתהליכי נפרדות מהבית. במקביל, חברי הקבוצה ביטאו תחושות ורגשות שנוגעות ליחסם אליו כמנחת הקבוצה, כך שנגענו בהדרגה באספקטים פרגמטיים ואניגמטיים של הקשר איתי כמייצגת את האם. בעיניי, זוהי עבודה מאד עדינה המתאפיינת בתנועה של "צעד אחד קדימה ושניים אחורה", שבתוכה בכל זאת מתאפשרת התקדמות.

דיון

בחרתי להביא את שתי הדוגמאות האחרונות משתי סיבות מרכזיות. הראשונה היא שהזהות המקצועית שלי היא כפולה – מטפלת פרטנית וקבוצתית, ובעיניי, התמודדות עם מיניות חשובה בשני סוגי הטיפולים. להבנתי, כמטפלת, כל עוד לא אציג את עצמי כבן אדם שהוא גם מיני, לא יהיה מקום לעבודה טיפולית בנושא. הסיבה השנייה לכך שהבאתי את שתי הדוגמאות, היא שלפי הבנתי הן מדגימות את שני הקצוות אליהם הטיפול יכול להתפתח לאור המגע בנושא המיניות, כתלות ביחסו של המטפל לנושא. בטיפול הפרטני, מידה מסוימת של עיבוד הייתה חסרה ולפיכך חסמה במובנים מסוימים חלק מן העבודה הטיפולית והפוטנציאל התרפויטי של הטיפול. לעומת זאת, התהליך הטיפולי בקבוצה שהצגתי מהווה דוגמה למיניות מווסתת שהולכת ומעמיקה – האפשרות לתת לתשוקה ומיניות לבוא לידי ביטוי, הופכת את הקבוצה לאובייקט של תשוקה (ניטצון, 2006) באופן מיטיב וחיובי. תהליך זה ממשיך גם בתקופת הקורונה שבה עברנו לטיפול בזום, ולמרות תחושת החסר של הנוכחות הפיזית, הקבוצה ממשיכה להיות מלאת חיים, על כל הגוונים שבהם.

בהמשך לכך, כוונתי במאמר זה הייתה להנכיח את הקצה המיטיב של הרצף של דיבור על מיניות ולהתייחס לשאלה מה קורה כשאננו נותנים לו מקום. כלומר, רציתי לתת ביטוי למצבים בהם ישנו ממד מיני בריא בטיפול שאננו מפר את גבולות האתיקה של הטיפול או פוגע במטופל; ובמקביל לכך, לשאול מה קורה במצבים בהם המטפל נזהר יתר על המידה שלא להפר את אותם גבולות אתיים ובכך "מטהר" את הקשר הטיפולי מהמרכיבים המיניים כולם, אותם אני רואה כהכרחיים לסיטואציה הטיפולית.

בעיניי, כאשר מדובר במיניות, נושא המינון והוויסות הם המוקדים החשובים: איך שומרים על נוכחות מינית מושקעת עם תשוקה לטפל מבלי לפגוע בגבולות הטיפול; איך כותבים על מיניות באופן שהוא גם "מיני" מבלי לעקר את התשוקה לטובת האינטלקטואליות; ואיך מתנהגים כהורים שמוטל עליהם תפקיד מורכב, בו הם נדרשים לנווט בין העצמת המיניות של ילדם, לבין הקניית זהירות ומודעות לסיכון וגבולות. שאלת וויסות ומינון המיניות משתקפת היטב בעמדתו של פונגי (2008), שטוען כי בשל היעדר אסטרטגיות מודעות לשיקוף בריא של רגשות מיניים בתרבות המערבית, רבים מאיתנו חווים חוסר וויסות שלהם. היעדר הוויסות מוביל לכך שאותם רגשות לא נרקמים באופן טבעי במבנה האישיות שלנו ולא נתפסים כחלק אינטגרלי ממנה. פונגי מצביע גם על היעדר ויסות זה, אשר מייצר כל הזמן נפילה לעודפות או להשתקה נמנעת, כמשתחזר גם בתנועה ההיסטורית של התיאוריה הפסיכואנליטית עצמה. התיאוריה הפסיכואנליטית לא מציעה מודל התפתחותי מספק שמסביר מהי פסיכו-סקסואליות נורמלית אך בו בזמן ממשיכה לבקר פסיכואנליטיקאים שמתייחסים להתנהגות מינית נורמטיבית כאל התנהגות פתולוגית. פונגי טוען כי התיאוריה הפסיכואנליטית לא משקפת דיה את מורכבותם של רגשות מיניים והתנהגות מינית בקונטקסט האמוציונאלי של יחסי האובייקט המתפתחים בקשרים בכלל ובקשר הטיפולי בפרט.

מבחינתי, נקודה זו מהווה מעין סגירת מעגל עם תחילת המאמר בו התייחסתי לפרויד ולתיאוריה שניסח ב-"שלוש מסות על התיאוריה של המיניות" (פרויד, 1905). דומה כי לא רק הנוסחים החדשים והשונים למאמר זה שפרויד הציע מצביעים על הקושי האנושי האינהרנטי למצוא מקום של רגיעה כשמדובר במיניות, אלא גם הדיאלוג שלו עם דעת הקהל של וינה השמרנית של תקופתו אשר השפיעה על הטיעונים שהעז להשמיע. גם כמאה שנים לאחר פרסום אותו מאמר, אני חושבת כי עדיין לא נמצא המפתח להתמודדות האידאלית עם נושא המיניות.

אין לי מרשם מדויק בתשובה לשאלה כיצד ניתן לשקף נאמנה מורכבות זו של וויסות ומינון המיניות, אך יחד עם זאת, אני מקווה שהצלחתי להבהיר כי שילוב המיניות כחלק מחיינו הוא חיוני, גם אם לא פשוט, וכי לנו המטפלים יש עוד עבודה רבה לעשות בתחום זה. כפי שאני רואה זאת, האומנות של בישול שאינו יותר מידי (חריף, חמוץ, מלוח, מתוק) ואינו פחות מידי (יבש, תפל, משעמם) היא האתגר המקצועי שעומד בפנינו בכל הנוגע להנחת המיניות בחדר הטיפול. לדעתי, עומדת בפנינו הבחירה באיזה מינון להשתמש בתבלינים המיניים המהווים חלק אינטגרלי מהאישיות הבוגרת שלנו, באופן כזה שיתאים למטופל שלנו ולהיסטוריה המסוימת שלו עם הפיתוי הראשית.

על הכותבת - [ברכה הדר](#)

פסיכולוגית קלינית מומחית ומדריכה בפסיכותרפיה בגישה פסיכואנליטית-דינמית. אנליטיקאית ביואנרגטית ואנליטיקאית קבוצתית, מטפלת פרטנית, זוגית וקבוצתית. מתמחה בקשר גוף-נפש ומטפלת באוריינטציה ביואנרגטית. פיתחה שיטה אינטגרטיבית של עבודה קבוצתית אנליטית בשיתוף עבודה גופנית ומעבירה סדנאות בשיטה זו למטפלים. נמנית על צוות ההוראה של המכון הישראלי לאנליזה קבוצתית.

מקורות

בולאס, כ., היסטוריה. תולעת ספרים, תל-אביב, 2009.

הדר, ב., (1997). הגישה הטיפולית לגוף: מה בין פסיכואנליזה לבין טיפול בתנועה ואנליזה ביואנרגטית. חלק א': כרך יא', חוברת מס. 2, מרץ. חלק ב': כרך יא', חוברת מס. 3, יוני.

הדר, ב., (2008). השפעת הבושה על הנוכחות הגופנית של מטפלים ומטופלים במפגש הטיפולי הדיאדי והקבוצתי. כרך כב', חוברת 3. יולי.

ויניקוט, ד., (2009). עצמי אמיתי, עצמי כוזב. הוצאת עם עובד, תל-אביב.

לפלאנש, ז', (2012). יסודות חדשים עבור הפסיכואנליזה: הפיתוי הראשית. תולעת ספרים, תל-אביב.

מאואס, מ., (2012). אין יחס מיני, האישה לא קיימת: פרויד ולאקאן עם ז'אק אלן מילר. אוחר מתוך אתר פסיכולוגיה עברית:
<https://www.hebpsy.net/articles.asp?id=2844>

מקיואן, א., (2008). על חוף צ'זיל. עם-עובד, תל-אביב.

פרויד ז., (1905א). קטע מתוך אנליזה של היסטריה. פרויד ודורה. מגרמנית: א. הוס. עם-עובד, תל אביב 1993, עמ' 102-31.

פרויד ז., (1905ב). שלוש מסות על התיאוריה של המיניות. מיניות ואהבה. מגרמנית: ד. זינגר. עם-עובד, תל-אביב, 2002, עמ' 97-17.

פרנצי ש., (1929). הילד הלא רצוי ודחף המוות שלו. ב "בלבול השפות בין הילד והמבוגר", עם-עובד, 2005.

פרנצי ש., (2005). בלבול השפות בין המבוגרים לילד. הוצאת עם-עובד, תל-אביב.

קריסטבה, ג'., (2005). כוחות האימה – מסה על הבזות. הוצאת רסלינג, תל-אביב.

שטרית-וטין, ו., (2016). הפיתוי האתי: תרומת חשיבתם של לוינאס ולפלאנש לאתיקה של המטפל העכשווי. הרצאה שניתנה בכנס ישראל השני לפסיכותרפיה במושב: אתיקה ופסיכותרפיה: תנועה בין שפות.

שלו, צ., (2015). כאב. כתר ספרים, ירושלים.

Atlas, G., (2016). The Enigma of Desire: Sex, Longing and Belonging in Psychoanalysis. Routledge, N.Y

Benjamin, J. (2013) The Bonds of Love: Looking Backwards. Studies in Gender and Sexuality, 14(1):1-15

Benjamin J. & Atlas, G. (2015). The "too muchness of excitement: Sexuality in light of excess, attachment and affect regulation. International Journal of Psychoanalysis, 96, 39-63

Davies J.M (1998). Between the disclosure and foreclosure of Erotic transference countertransference: Can psychoanalysis find a place for adult sexuality? Psychoanalytic Dialogues, 8: 747-766

De Beauvoir S. (1953) The Second Sex. Jonathan Cape. London.

Dimen M., (2005). Sexuality and suffering, or the Eew! Factor. Studies in Gender and Sexuality, 6:1-18

Fonagy P.A., (2008). Genuinely Developmental Theory of Sexual Enjoyment and Its Implications for Psychoanalytic Techniques. J. of the American Psychoanalytic Association

Foulkes S.H (1964). Therapeutic Group Analysis. George Allen & Unwin Ltd. London

- Gilligan, C. (1982, 1993) In a different voice. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, and London
- Irigaray, L. (1993) An Ethics of sexual difference. Cornell University Press. Ithaca
- Kristeva J. (2014) Reliance, or maternal eroticism. Journal of the American Psychoanalytic Association. 62:69. Sagepub.com
- Lowen A. (1988-89). Opening Address to the Ninth International Conference: Narcissism, Sexuality and Culture and Back to Basics. In Bioenergetic Analysis (The Clinical Journal of the International Institute for Bioenergetic Analysis). Vol. 3, No. 2, pp. 1-23
- McDougall J. (1995). The Many Faces of Eros. W.W. Norton & Company, N.Y, London
- Nitsun M. (2006). The Group as an Object of Desire. Exploring Sexuality in Group Therapy. Routledge, London and New York
- Orbach, S., (2000). The Impossibility of Sex. Touchstone, N.Y
- Reich, W., (1950). Children of the future – On the prevention of sexual pathology. Farrar Strauss Giroux, N.Y
- Stein, R. (1998a). The enigmatic dimension of sexual experience: The "otherness" of sexuality and primal seduction. Psychoanalytic Quarterly, 67, 594-625
- Stein R. (2008). The otherness of sexuality: Excess. Journal of the American Psychoanalytic Association. 56, 43-71
- Tuccillo E. (2006). A somatopsychic-relational model for growing an emotionally, healthy, sexually open body from the ground up. The clinical journal of the International Institute for Bioenergetic Analysis
- Winnicott D.W (1956). Primary maternal preoccupation. In Winnicott D.W (1975) Through Paediatrics to Psychoanalysis. Hogarth Press, London

